OKM 12.10.2023

Lausunto valtion vuoden 2024 talousarvioesityksestä ja vuosien 2024-2027 julkisen talouden suunnitelmasta

Eduskunta
Valtiovarainvaliokunta
Sivistys- ja tiedejaoston kokous 13.10.2023

Opetus- ja kulttuuriministeriön osuus vuoden 2024 talousarvioesityksestä on 8,0 miljardia euroa, mikä on 274 miljoonaa euroa enemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Talousarvioesitys toteuttaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaa panostamalla koko väestön koulutus- ja osaamistason nostamiseen. Talousarvioesityksen toimilla pyritään parantamaan tieteen vaikuttavuutta sekä tutkimus- ja kehitystoiminnan edellytyksiä. Taidetta ja kulttuuria tehdään ja hyödynnetään monipuolisesti. Kaikenikäisten liikkuva elämäntapa vahvistuu.

Vuosina 2025-2027 ministeriön pääluokan määrärahatasossa ei tapahdu merkittäviä muutoksia vuoden 2024 tasoon verrattuna.

Opetusministerin vastuualue

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä vapaan sivistystyön vastuualueilla on valtion vuoden 2024 talousarviossa merkittäviä panostuksia laadukkaiden ja tasa-arvoisten palveluiden järjestämisen edellytyksiin sekä kehittämistoimintaan.

Opetusministerin vastuulla olevien varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen rahoituksesta valtaosa sisältyy valtionvarainministeriön pääluokkaan osaksi kuntien peruspalveluiden rahoitusjärjestelmää. Opetus- ja kulttuuritoimi osallistuu aktiivisesti peruspalveluiden valtionosuuksien budjetointiprosessiin.

Kokonaisuutena varhaiskasvatukseen, esi- ja perusopetukseen sekä vapaaseen sivistystyöhön esitetään opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokkaan yhteensä 814,7 miljoonaa euroa.

Perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen kehittämiseen ehdotetaan hallitusohjelman toimenpiteiden vuoksi 50 miljoonan euron lisäystä vuodelle 2024 ja määräraha kasvaa kehyskaudella vuoteen 2027 mennessä 200 milj. euroon. Vuonna 2024 määrärahalisäys kohdistettaisiin varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen koulutuksellista tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin.

Tämän lisäksi esitetään miljoona euroa yhden vuosiviikkotunnin lisäämisestä aiheutuvien menojen ja avustusten maksamiseen aikaisemman päätöksen mukaisesti.

Vapaan sivistystyön rahoitukseen ehdotetaan 168,3 miljoonaa euroa. Määrärahaan sisältyy hallitusohjelman mukainen 3 miljoonan euron lisäys kansanopistojen oppivelvollisuuskoulutukseen sekä 20,5 miljoonan euron vapaan sivistystyön valtionosuuksien leikkaus. Ruotsinkielisen kotoutumiskoulutuksen tarjontaa vahvistetaan miljoonalla eurolla. Naisjärjestöjen avustustasoa nostetaan pysyvästi 0,4 miljoonalla eurolla vuodesta 2024 lukien.

Ammatilliseen koulutukseen ja lukiokoulutukseen ehdotetaan vähän yli 1,4 miljardia euroa, mikä on 74,6 miljoonaa euroa enemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Talousarvioesitykseen sisältyy valtionosuusmäärärahaa ammatillisen koulutuksen 2,164 miljardia euroa ja lukiokoulutukseen 847 miljoonaa euroa. Luvut sisältävät ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen valtionrahoituksen lisäksi kuntarahoitusosuuden, jonka osuus on ammatillisessa koulutuksessa 1,130 miljardia euroa ja lukiokoulutuksessa 543 milj. euroa.

Ammatillisen ja lukiokoulutuksen määrärahoilla rahoitetaan myös vuonna 2022 käynnistynyttä tutkintokoulutukseen valmentavaa koulutusta (TUVA). Lisäksi talousarvioesitykseen sisältyy 10 miljoonan euron lisärahoitus oppimisen tuen järjestelmän kehittämiseen toisen asteen koulutuksen sektoreille. Ensi vuoden talousarvioesityksessä sen ehdotetaan jakautuvan puoliksi ammatillisen ja lukiokoulutuksen kesken. Tarkoituksena on tukea nivelvaiheesta toisen asteen tutkinnon suorittamiseen ulottuvan selkeän ja saumattoman oppimisen tuen järjestelmän kehittämistä ja käyttöönottoa. Tavoitteena on sujuvoittaa nivelvaiheen koulutusvalintoja, vähentää koulutuksen keskeyttämistä, parantaa opiskelijoiden edellytyksiä tutkinnon suorittamiseen ja vahvistaa opiskelijoiden hyvinvointia. Vuodesta 2025 lähtien oppimisen tuen tarpeisiin kohdistetaan molemmille sektoreille kymmenen miljoonaa euroa pysyvää rahoitusta.

Oppivelvollisuuden laajentamisen ja toisen asteen maksuttomuuden toimeenpanoa jatketaan. Uudistuksen määrärahataso nousee ensi vuonna 129 milj. euroon ja sen piirissä aloittaa jo neljäs ikäluokka. Uudistus on osoittautunut erinomaiseksi. Keskeyttäminen on vähentynyt ja myös eri osapuolten, erityisesti kuntien ja toisen asteen koulutuksen järjestäjien, yhteistyö on toiminut hyvin.

Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen perusrahoitus toteutuu pääosin valtionvarainministeriön pääluokassa osana kuntien peruspalveluiden valtionosuusjärjestelmää. Kuntien talouden näkymät ovat ensi vuodelle varsin myönteiset. Jatkossa kuntien taloudellista tilannetta kiristävät väestön ikääntyminen, palveluvelan purku, uudet tehtävät sekä hintojen nousu. SOTE-uudistuksen yhteydessä kuntien valtionosuudet vähenivät 5,3 mrd. eurolla ja valtionosuudet koostuvat jatkossa pääosin opetus- ja kulttuuritoimen toimialan palveluiden rahoituksesta. Uudistuksen johdosta kuntien taloudellisen tilanteen kehittymistä on seurattava entistä tarkemmin ja hallituskaudella on tarpeellista toteuttaa kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistus.

Tiede- ja kulttuuriministerin vastuualue

Korkeakouluopetukseen ja tutkimukseen ehdotetaan noin 3,7 miljardia euroa, joka on 214,9 miljoonaa euroa enemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Hallitus on sitoutunut kansallisen tutkimus- ja kehittämismenojen nostotavoitteen ja voimassa olevan tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituslain mukaisesti siihen, että valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus nousee 1,2 prosenttiin suhteessa BKT:hen vuoteen 2030 mennessä. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalla on ratkaiseva merkitys tuottavuuden kasvussa, elinkeinoelämän uudistumisessa ja hyvinvoinnin luomisessa. Tutkimus- ja kehittämispanostusten tuottavuuden kasvun aikaan saamiseksi on välttämätöntä varmistaa osaajien saatavuus, riittävät koulutusmäärät ja Suomen houkuttelevuus ulkomaisten osaajien näkökulmasta.

Korkeakoulutettujen nuorten aikuisten määrä pyritään nostamaan mahdollisimman lähelle 50 prosenttia vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteen edistämiseksi korkeakoulujen aloituspaikkamäärien lisäämiseen ehdotetaan 11,7 miljoonaa euroa vuodelle 2024 (yhteensä 41,3 miljoonaa euroa vuosina 2024-2027). Korkeakoulujen aloituspaikkojen lisäämisen rinnalla valmistellaan toimenpideohjelma koulutuskapasiteetin vapauttamiseksi nuorille, ensimmäistä tutkintoaan suorittaville hakijoille. Rahoitusmallien uudistamisessa huolehditaan riittävistä kannusteita sille, että korkeakoulut järjestävät opintoprosessit sekä tuki- ja ohjauspalvelunsa mahdollistaen tutkinnon suorittamisen tavoiteajassa.

Korkeakoulujen perusrahoitusta ehdotetaan lisättäväksi kustannustason nousua vastaavasti 152 miljoonalla eurolla. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitustason nousuun yliopistoissa liittyy tuhannen tohtorin

pilotti, joka nostaa aloituspaikkojen määrää myös tieteellisessä jatkokoulutuksessa. Tohtoripilottiin ehdotetaan yliopistoille 40 miljoonaa euroa vuodelle 2024 (yhteensä 262 milj. euroa vuosina 2024-2027). Korkeakoulut tulevat saamaan osansa myös työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalle budjetoidusta EU:n rahoittamien T&K-hankkeiden kansallisesta vastinrahoituksesta. Tähän on varattu yhteensä 35 milj. euron vuosittainen määräraha. Business Finland on myös velvoitettu kehittämään mekanismin, jolla varmistetaan rahoituksen kanavoitumista myös ammattikorkeakoulujen yritysyhteistyössä tehtävään soveltavaan tutkimukseen. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituslain mukaisia lisäyksiä vuosille 2025–2027 ei ole vielä kohdennettu hallinnonaloille. Kohdentamisesta päätetään myöhemmin tulevien talousarvioiden ja julkisen talouden suunnitelmien yhteydessä.

Julkista taloutta vahvistavina toimina yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen avoimen koulutustarjonnan säädeltyjä enimmäismaksuja ja EU/ETA-valtioiden ulkopuolisten opiskelijoiden lukuvuosimaksujen vähimmäismäärää nostetaan. Vastaavasti vähennetään korkeakoulujen valtionrahoitusta. Kansainvälisten opiskelijoiden lukuvuosimaksujen täyskatteellisuuteen suuntaaminen on samalla yksi toimi koulutuskapasiteetin vahvistamisessa. Lisäksi ammattikorkeakoulujen valtionrahoituksesta vähennetään vuodesta 2024 alkaen 12 miljoonaa euroa sote-harjoittelukorvausten siirtona.

Suomen Akatemialle ehdotetaan tutkimushankevaltuudeksi (ml. strategisen tutkimuksen neuvoston rahoitus) yhteensä 515,9 miljoonaa euroa, joka on 32,7 milj. euroa enemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Valtuuden kokonaismäärässä näkyy määräaikaisten lisäyksien poistuminen. Lisärahoitusta suunnataan lippulaivoihin 40 miljoonaa euroa, tutkitun tiedon vaikuttavuuteen 10 miljoonaa euroa ja kansalliseen tutkimusinfrastruktuuriin 5 milj. euroa. Pysyvä valtuuden lisäys on 45 milj. euroa vuodesta 2025 lähtien. Tutkimusaineistojen, tutkimustulosten ja osaamisen laajaa hyödyntämistä ja avoimuutta edistetään.

Taiteen ja kulttuurin määrärahoihin ehdotetaan noin 549 miljoonaa euroa, mikä on 16 miljoonaa euroa vähemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Mikäli otetaan huomioon myös kulttuurin ja taiteen toimialan virastot, vähennys on 11 miljoonaa euroa.

Taiteen ja kulttuurin toimialan valtionosuuksiin sisällytetään lakisääteiset indeksikorotukset, samoin ylimääräisiin taiteilijaeläkkeisiin. Lakisääteisiin taiteilija-apurahoihin sisällytetään valtion virkamiesten palkkatarkastuksia vastaavat korotukset. Valtio on myös aiempien päätösten mukaisesti varautunut rahoittamaan Euroopan kulttuuripääkaupunki 2026 -hanketta enintään 20 miljoonalla eurolla, josta vuodelle 2024 kohdistuu 2,8 miljoonaa euroa.

Yksityisen kopioinnin hyvityksen määräraha pysyy viimevuotisella tasolla eli 11 miljoonana eurona. Suojattujen teosten tekijöille maksettavaan lainauskorvaukseen ja sen järjestämisestä aiheutuviin kustannuksiin varataan 16,6 miljoona euroa käytettäväksi suojattujen teosten tekijöille maksettavaan lainauskorvaukseen. Määräraha sisältää lisäyksenä yksi miljoona euroa e-aineistojen kirjastokäytön korvaamiseen, mikä sisältyy myös tarkistettuun kehykseen 2025-2027.

Taiteen ja kulttuurin määrärahoihin kohdistuu 4,2 miljoonan euron leikkaus, mikä johtuu edellisen hallituksen aikaisen parlamentaarisen työryhmän esityksestä ja keväällä 2022 päätetystä vuosia 2023-2027 koskevasta kehyspäätöksestä, missä Veikkauksen tuloksen alenemista ei kompensoida kokonaan. Lisäksi pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa päätetyn mukaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusmäärärahoihin kohdistetaan vuoden 2024 talousarviossa yhteensä 10 miljoonan euron säästöt, mistä kulttuurin ja taiteen osuus on neljä miljoonaa euroa. Määrärahoja vähentävät lisäksi eräiden kertaluonteisten tai määräaikaisten määrärahojen loppuminen tai suunniteltu väheneminen, kuten kulttuuri- ja luovien alojen yrityksille ja yhteisöille osoitettavaan elpymis- ja palautumissuunnitelmaan liittyvän rakennetuen määrärahojen väheneminen 6 milj. eurolla vuonna 2024 verrattuna vuoden 2023 määrärahatasoon.

Liikunta-, nuoriso- ja urheiluministerin vastuualue

Vuonna 2024 opintotukeen ehdotetaan käytettäväksi 870 miljoonaa euroa, josta 526,6 miljoonaa euroa aiheutuisi opintoraha- ja asumislisämenoista. Hallitusohjelman mukaan perusturvaetuuksien määriin ei tehdä 2024–2027 indeksitarkistuksia, joten myös opintorahan euromäärät jäädytetään vuoden 2023 tasolle.

Valtion takaajana maksettavaksi tulevien lainojen määrä, maksuvapautusten määrä sekä korkoavustuksen käyttö ovat kasvaneet lainamäärien kasvun myötä. Opintolainojen valtiontakauksesta aiheutuviin menoihin ehdotetaan siksi aiempaa enemmän eli yhteensä 200 milj. euroa.

Korkeakouluopiskelijoiden ateriatukimenot ovat 39,5 miljoonaa euroa. Koulumatkatukimenoihin varataan 104,2 miljoonan euron määräraha, jossa otetaan huomioon muun muassa Waltti-lippu- ja maksujärjestelmän piirissä olevan joukkoliikenteen osuuden kasvu.

Julkisen talouden suunnitelma mukaan opintorahan indeksikorotukset jäädyttäminen vuosiksi 2024—2027, vähentää opintorahan määrärahatarvetta nimellisesti arviolta 50 milj. euroa vuoden 2027 tasolla. Valtiontalouden tasapainottamistavoitteiden vuoksi myöskin asumistuen ehtoja tiukennetaan.

Hallituksen on tarkoitus täydentävän talousarvioesityksen yhteydessä annettavan, juuri lausunnolla olleen esityksen myötä kuitenkin turvata opintotuen ostovoimaa ja päätoimisen opiskelun edellytyksiä korottamalla opintorahan huoltajakorotusta ja opintolainan valtiontakauksen määrää. Opintorahan huoltajakorotuksen tasokorotukseen osoitetaan 5 milj. euroa.

Hallitus myös käynnistää opintotuen kokonaisuudistuksen, jonka yhteydessä käydään läpi opintorahan taso, opintolainan suuruus ja opintolainahyvityksen määrä, vapaiden tulojen rajat, perheellisten opiskelijoiden asema ja asumisen tukeminen. Opiskelijoiden yleisen asumistuen rinnalle selvitetään ja kehitetään yhteisasumista suosiva ja taloudellisesti houkutteleva vaihtoehto. Tavoitteena on hallitusohjelman mukaan turvata opiskeluaikainen toimeentulo, vahvistaa opintotuen kannustinelementtejä sekä tukea opintojen läpäisyä tavoiteajassa.

Liikuntatoimen määrärahoihin ehdotetaan noin 165 miljoonaa euroa, mikä on 10,2 miljoonaa euroa enemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa.

Liikunnallisen aktiivisuuden lisäämiseen ehdotetaan varattavaksi vuosittain 20 miljoonaa euroa vuodesta 2024 alkaen. Määrärahalla toteutetaan liikunnallisen elämäntavan ja toimintakyvyn poikkihallinnollista ohjelmaa. Liikuntaa ja huippu-urheilua edistetään hallitusohjelman mukaisesti kiinnittäen erityistä huomiota tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja vastuullisuuden vahvistamiseen.

Nuorisotyön määrärahoihin ehdotetaan noin 74 miljoonaa euroa, joka on neljä miljoonaa euroa vähemmän kuin vuoden 2023 varsinaisessa talousarviossa. Nuorten hyvinvointia tuetaan hallitusohjelman mukaisesti.

Lisäksi hallinnonalan määrärahoihin sisällytetään lakisääteiset indeksitarkistukset.

Rahapelituotoilla rahoitettujen yleishyödyllisten toimintojen uusi rahoitusmalli otetaan käyttöön vuoden 2024 alusta alkaen. Mallissa Veikkauksen tuotot tuloutetaan valtiolle yleiskatteellisena ilman korvamerkintää käyttökohteesta. Uudistuksen johdosta talousarvion momenttirakennetta on uudistettu siten, että rahapelituottojen käyttökohteita koskevat momentit on poistettu ja määrärahat on siirretty yleiskatteellisille momenteille.